

РОГА

Е, људи, то је баш да бог сачува! Лепо не можеш живети од газда Раке Радишића! Досадио је већ свакоме у селу М. – Вала, ја не знам има ли кога, ко би се похвалио: да му газда Рака није што закинуо, опањао га, посмехнуо му се, или макар у чему натрунио. Већ оматорио и упола оседео, па опет неће да се окани чуда. Толико имање, стока, баштина – па му све мало; све граби туђе, све је рад да закачи другог. Као да ала из њега зија! Барем да има коме оставити – ни по јада, али сам као пањ; нигде никог до оног дугачког и сулудастог синовца, што све село тера спрдњу с њиме... Па хајде што граби – нека га ђаво носи – нек граби! Нико се није од срама спомогао. Ама што се надуо онако од тешка јордама? Где год дође, све ти се он размеће, све се хвали, у свачем се гради најпапетнији. Па хајде и ту нека га ђаво носи – кад је таки! Него што се онако матор помамио, те не да никаком чељадету с миром проћи! Јали ће се искашљати, јали рећи какву непристојну реч – тек ће, цркао, пукао, дарнути свако чељаде. Гдешто су га и одаламили за то, па опет неће да мирује.

Газда Рака нема никаког најамника, јер „брате, не може се: године омахнуле, свет се искварио, неће млађи да те слуша, а овамо извлачи и краде гдешто дочепа“. Његов синовац Паја слуша га у свему: и чува волове и свиње, и иде у дрва и воденицу, и где год што затреба. Само је мало тром и једнако чмава. Куд се год макне – лећи ће да спава, а овамо се Рака љути, псује, праска – чује се по свем селу. Шта се он пута успавао код свиња, а свиње право те у Ракину њиву па начине покор од кукуруза.

Једно јутро сео газда Рака крај ватре, па пури пурењаке и припија помало ракије... А душа му је била јести пурењаке и припијати уз њих ракију. Паја изашао пред кућу, запалио своју симсију, па се извалио колико је дуг. А пушио је некакав дуван тако љут да су газда Раку више пута облиле сузе од кијања, па му је једном чак и запретио да ће му омлатити о уши и чибук и симсију, само ако још који пут задимани пред њим.

Таман Паја задимио већ увелике, док ти стаде дрека газда Раке из куће:

– Павле! Павле!... Боље! Боље! Ено нечијих свиња у њиви!... Боље истерај!... Ах, терај у обор – стоку му погану!

Паја скочи незграпно, па поче климати – бајаги трчи, вичући лено:

– Уша! уша!

– Боље, море, боље!... Горе уврх њиве!... Ено их, потрчи, море! А чекајде, запамтићете ви ко је Радован, бели!... – развикао се газда Рака, па полете као смушен за Пајом.

Кад тамо, а оно – два назимета неког Симе Иванића провукла се кроз плот, па ришкају око увратина.

Сиромах Сима! Сад ће имати посла! А то је један поштен човек. Није богзна какав газда. Има нешто баштине и мала, петља и ради као мрав са својом Стојом, па има свега доста у кући. На пакост његову први је комшија газда Раки, и досад се већ неколико пута свађао и судио с њим по општини, све око потре, па ето и сад му се некако измакла назимад те увукла у њиву Ракину.

– Ах, гони у обор!... – дере се газда Рака, трчи као бесан уз кукурузе, а сав се задувао.

Паја само клима преко бусења, па тек и он покоји пут викне:

– Уша! уша!

– Та макни се сад ћу те овим коцем! – цикну на њ Рака. – Што се гигаш као да су ти јаја у недрима! – Па и он достиже и закупи назимад, бацивши се за њима коцем, те умало не преби једно.

Кад Паја виде да ту већ нема шале, растресе се мало и он, па закупи с једне и газда Рака с друге стране, те потераше назимад наниже, сеоском обору.

Псује газда Рака, псује – ама не оставља, што кажу, ни миша у дувару. Разлеже му се псовка по свем селу. Људи, неки на раду, неки код своје куће, тек се само довикују: „Ено, ено нашег газда Раке! Чујте како креше!... Јамачно ће у општину да се суди с ким!”

Газда Рака, псујући веселом Сими и где и шта има, сагна већ назимад у обор, па накричи Паји да иде кући и да гледа да опет не буде каке штете, а он окрете право у сеоску механу.

Кад Паја мало одмаче, обазре се два-три пута, па кад виде да је Рака већ далеко, искреса ватре и опет задимани, па онда пође полагаано – све ногу пред ногу. Дуван га загрчне; застане да се искашље, па се, онако дугачак, превије као пругло чак до земље. Ударише му и сузе од муке, а он их растрља песницама, промрмља нешто, па опет најлак гига навише... Не кида се он толико. Дуго је до подне – стићи ће кући; а може где још и проспавати.

*

Механа је у селу М. грађена сасвим по плану, као што су већ обично у нас механе по селима и друмовима. Столице сламне, обојене зеленом бојом; у не-

ких се већ слама одрла па виси доле. Столови обојени црвеном бојом; а тако је обојен и келнерај. На келнерају: чаше, полићи, чокањи, оканице и полоканице, с вином и ракијом; шољице, шафољић са слатким од руже, у ком се врло често нађе по неколико мува, мрави свакад, а кашто и понеки ивер или читав шипурак. По зиду слике Максимилијанове: једна, како га ухватили; друга, како је у тамници и поп му нешто чита; трећа, како гледа слику своје жене; четврта, како су већ они ђенерали стрељани, а на њ тек нанишанили. Осим тих слика поређане су још и неке женске слике, што токорсе показују делове света и годишња времена; слика некаког детета с наочарима, а доле пише: Клеинер Гросспапа и друга – опет дете, женско, с наочарима, а доле пише: Клеинер Гросспапа... Еле, искићено баш како ваља, као оно кад је што по плану. Механџија и момци – Цинцари, као што је и то већ обично у нас по свим механама.

Осим сељака, ту су почесто свраћали на каву учитељ и два практиканта из среске куће. Истина, среска је кућа подалеко, за читаво по сата хода; али они предвече, кад изиђу из канцеларије, пођу мало у шетњу, и неће обићи, а да не сврате.

То јутро беше некакав свечаник, па се искупило у механи доста људи. Неки сели по клупама пред механом, неки у механи за столове, па тако у шали и разговору седе и пијуцкају помало.

Кмет Стеван сео с одабранијим људима, па срче каву, и уза сваки гутљај тек рекне:

– Их, баш сам јечам!...

А они уз њега додаду:

– Погани Цинцари!...

За једним столом засела њих четворица; пред сваким по полић ракије, пљуцкају и већ заводнили очима.

– Хајде, хоћемо ли? – упита један од њих испивши полић до дна.

– Нека још, док оде кмет – одговори други, а испод стола склонио руку и у њој пакло улепљених карата.

– Ако је кмет! Што ти презаш од кмета?... Де, ко изгуби да да полоканик ракије – прихвати трећи.

– Ама хоће да зановета. Знаш ја њега... – рече опет онај други, отпљуцну, па наже полић.

– Нека, нека... баш и ја волим, док оде – припоможе четврти.

Утом се отворише врата и уђе газда Рака. Онако осорљиво, као што му је већ обичај, назва бога, па хајд' онамо ка кметову столу. И не упита се с њим, него одмах поче:

- Ама, Стеване, јеси ли ти кмет овде? Јеси ти глава у овој општини?
- Јесам, газда Рако... А што питаш? Зар ти дојако ниси знао да сам ја кмет!
- одговори му Стеван мало зачуђено.
- Па шта чините ви, људи? Је ли ово арнаутлук, шта ли је? – поче викати газда Рака.
- Људи се само згледаше; неки се осмехнуше и шануше један другоме: „Ето га опет! Е, цркао би да се не суди!“
- Шта је теби, Радоване? – рече Стеван озбиљно. – Какав арнаутлук, бог с тобом јутрос?
- Како, шта ми је! – поче газда Рака још јаче, а све хода тамо и амо. – Ено онај лопов напустио онолике свиње те ми упропастише мал.
- Који лопов? Какве свиње?
- Ено онај твој поштени Сима, што га једнако хвалиш!... Затреше ми сав кукуруз.
- Е, е, затреше?...
- Затреше, јакако!... А ти бајаги кмет, па засео ту у механи, а није ти ни у уво што се овамо поштеним људма чини штета! – подвикну Рака још жешће.
- Док ти и Стеван плану, па скочи:
- Ама, шта ти хоћеш, Радоване? Хоћеш да ти ја чувам кукуруз, а? Да ти ја терам свиње, шта ли?
- Рака се трже мало, па поче лакше:
- Не велим ја то, Стеване, боже сачувај! Него, брате, упропастише ме. Није шала онолика штета!
- Ама шта хоћеш ти, море! – подвикну Стеван и унесе се преда њ.
- Хоћу, брате, да ми се потра осече... Оно је пропаст!
- Па што љуцки не кажеш, него си се ту распомамио као бесан!? Потра, потра – добро! Ето, осећи ћемо и ту потру. Не бој се, неће ти пропасти.
- Е, ти нареди људе, па хајдете горе у њиву. Ја ћу вас чекати – рече газда Рака сасвим мирно.
- Не могу ја то данас – одговори Стеван. – Имам ја још триста послова... Сутра ћемо!
- Ама потра је најпреча, Стеване... Реци људима нек изиђу сад.
- Е баш да ти не изиђу сад! Неће се до сутра свет преврнути.
- Добро, добро, Стеване! – рече газда Рака као претећи. – Има суда и осем тебе! – па љутито изиђе из механе.

Газда Рака удари преко сеоских ливада да обиђе узгред и свој забран, а једнако псује Ђа Симу, Ђа кмета.

Баш до његовог забрана кућа је Ђуре и Спасоје Павића. То су вам два отресна, ваљана и вредна момка. Имају сестру – да је није шале у свој капетанији. Марица Павићева једна је па једна девојка и по лепоти и по вредноћи.

Таман беше изнела хлеб да метне у пећ, а сва се запурила од посла и ватре те дошла још руменија – док ето ти Раке оздо, гунђа нешто, једнако. Кад би поред њихових вратница, а он враголасто намигну на њу и рече:

– Јеси ли сукстала, Маро?

– О, кљусино матора! – промрмља љутито Марица, па оде у кућу да изнесе и остало тесто.

Газда Рака осврте се још једном за њом, махну главом, учини: „хм, хм!“ па замаче горе у свој забран.

*

Сутрадан, баш у сами мрак, стаде врева у Ракиној њиви. Газда Рака размлатао се и развикао као да их је десет. Кмет Стеван прислонио се уз плот, па само ћути и гледа шта се чини. Срећко и Илија, потричари, обилазе по кукурузима, загледају оборене и упола изедене клипове и сумњиво врте главом. Сима се опет разгоропадио, па виче на другу страну:

– Хајде, хајде, газда Рако, спомогни се!

– Моје... моје ја хоћу! Нећу ја ником ни оволико зајести! – виче газда Рака и показује црно за ноктом.

– Нека, нека, газда Рако!... Могу ја још толико платити. Немој мислити што сам ја сиромах, а ти – газда Радован Радишић!...

– Батали, море, свађу, па се намирите лепо као људи... То је срамота – комшије, па се кољете око неколико струкова кукуруза! – поче Стеван да их мири.

– Баш, газда Радоване, биће много дваест врећа – по души реци! – прихвати Илија.

– Шта велиш?... Много? А видите ли ви, људи, колики је мени мал потрвен? – викну газда Рака, па поче трчати од оборена до оборена струка и дизати их вичући: – Нуто! Нуто!

– Вала, Рако, баш да не видиш у твом амбару дваест врећа, па макар ти био дваест пута газда Рака! – одупре се Сима у инат. – Два назимета само што се провукла кроз плот, па хоћеш дваест врећа?... Е нећеш, бели!

– Јест, два назимета! А има ваљда недељу дана како ми мал затиру, а теби ни у уво! – дере се Рака.

– Чујеш, Симо! Дај ти њему четири вреће па нек легне та кавга – рећи ће Стеван.

– Четири вреће! – дрекну Рака и плѣсну рукама. – Какве четири вреће, људи! Имате ли ви памети, имате ли душе?... Оволика грдна потра!...

– Ама стој ти, Радоване, знамо ми тебе! – дочека га Стеван. – Потру смо видели и наше је да осечемо...

– Много је четири, чича Стеване, вере ми! – упаде му у реч Сима. – Ево у живот, ако су моја назимад и два струка оборила. То му је све стара потра.

– Ама видимо ми то, Симо брате, али шта ћеш му кад је таки!... Молим те, дај му две вреће, па нека га носи ђаво! – рече Стеван мало тише да не чује газда Рака ко ће га носити. – Нек се зајази! Само нека то легне једанпут.

– Право кажеш, Стеване – прихвати потричар Срећко – нека му да две вреће, па збогом!

Газда Рака једнако виче, и не чује колика се потра осече.

– Добро, добро, газда Радоване – викну Сима одвојивши се мало од потричара – ево ћу ти дати две вреће. Не могу само за атер ових поштених људи, а не бих ти дао ни зрнца, па макар се терали по свима судовима!... Али нека! Вера и бог, гледаћу да и ја теби зајам вратим у чем било – заиста!

– Нећу да чујем! То је по атеру! То није право осечено! – удари у вику газда Рака.

– Ако ти није право, а ти апелирај! – подвикну му Стеван, па се окрете Сими: – Ето тако, Симо! Даћеш му две вреће кукуруза, а сад иди те гони ону назимад кући и гледај да не оду опет у штету.

И сви се разиђоше. Рака оде низ кукурузе псујући и Симу, и кмета, и потричаре, све изреда. А Стеван, опет, са Срећком и Илијом на другу страну.

– Е јест поган човек! – рећи ће Срећко Илији и Стевану.

– Не може ти оно, брате, док не закине туђе муке – цркло би! – додаде Илија. – Ено, све стара потра – готово иструнули они струкови... Познаје се, брате, што је скоро потрвено.

– Вала ионако ми већ досади та потра сваки час – рећи ће на то Стеван – али оваке напасти још нисам видео! Има десет пута како је од јутрос слао оног његовог лудака: „Хајде”, вели, „рекао Рака да осечете потра...” Сад скидох и ту беду с врата! – Да бог сачува! Најгоре ми је осецати те потре. Али шта ћеш?... Једнако говорим људима: чувајте стоку, не дајте у штету, па ништа! Него одсад ћу и ја друкчије... Ти ћеш се, Илија увратити код бировва, па му реци нек закаже по селу да људи ударе роге на стоку...

Сутрадан зором већ поче биров викати по селу:

– Чујте, људи, заповест од кмета: ударите роге на стоку да не чини штете! Хоће кмет све у обор! Немојте рећи да вам није казано!...

А знате ли ви шта је то рога? Не знате, је ли? И не дао вам бог да знате!... Као што видите по самом имену, то није ништа лепо, што би се, на пример, могло од кицошлука понети. Рога је страшна ствар!

Она се овако гради: осече се рачвасто дрво, али се гледа да врат може таман стати између оних рачава; онај крај у дну рачава остави се подужи, колико већ затреба; рачве се пробуше напремасе, углави се између њих врат и удари се клин, који некад стоји за вратом, а некад испод врата, и сад се живинче не извуче одатле лако. Ето, то вам је рога.

Рога је у разним употребама добила и разна имена. Тако, она се зове љуба, кад се дужи крај удари у земљу, а рачве оставе горе, те планинка ту углављује телад да јој не сметају док краве музе. Кад се на волове или краве удари да не чине штету, онда им се то обеси о врат: дужи крај виси низ груди, а рачве су за вратом, и тада се зове клечка. А кад се удари на свиње, онда се дужи крај остави за вратом, а рачва испод врата, и тек тада се зове оним страшним именом – рога...

Него да се ми оканимо те ђаволске роге! Боље ће бити да видимо шта ради наш газда Рака.

*

Прошло је већ два-три дана како је осецана она потра. Поранио газда Рака и обишао забран свој, па ударио поред Павића куће – хоће преко ливаде доле механи. Таман беше окренуо низ поток, кад ето ти Марице с Јаном Срећковом – иду с воде. Газда Рака узме већ да се смеши онако враголасто, па поче:

– Нуто, нуто, пораниле цуре! – Оне ћуте, скретоше с путање и прођоше. Рака се осврте за њима, па, смешкајући се, упита:

– А камо ти добро јутро, Марице?

– Остало у потоку!... – осече се она на њ, па пође даље.

Газда Рака махну главом, учини: „Хм, хм! Ђаво дете!“ па окрете наниже, преко Илијине њиве, доле сеоској механи.

Ту затече Симу, испсова се опет с њиме због оне потре и рече да ће га тужити капетану ако му данас не донесе две вреће.

Пошто се већ сит навикао и попио чокањ ракије и каву, пође опет преко ливаде, поред Павића куће.

Марица изишла у градину, па нешто копа. Док ето ти Раке, наднесе се на плот, па зашкиљи очима и поче, смешећи се:

– Баш ти, Маро, копаш, не шалиш се? – Она ћути.

– А где ти је Спасоје и Ђуро?

– Не знам... Иди па их тражи! – одговори она љутито.

– Е баш си ми јутрос нешто љута... Нису ти све козе код куће.

Она се чини и не чула, само копа. Он поћута мало, искашља се, па опет поче:

– Зар баш остаде у потоку, Маро?

– Шта велиш? – упита Марица, па стаде, наслонивши се на мотику, и погледа га попреко.

– Оно твоје „добро јутро“... Баш си ми ти неки ђаво! – рече Рака и опет зашкиљи очима и као насмехну се.

– Море, газда Радоване, обиђиде ти мало подаље, док те није однео ђаво!

– А што, чедо моје?

– Чедићеш се ти никакав, док те одадерем овом мотиком! – осече се Марица.

– О, о, богами, она се не шали! – прогунђа газда Рака, па одмаче од плота.

– Е, збогом, Маро, збогом! – рече брзо и, климнувши главом, учини „хм! хм!“ па замаче преко једног прелаза у воћњак.

– Ђаво те носио, кљусино матора! – рече она, па настави копати.

Утом дођоше Спасоје и Ђура да се мало прихвате. А Марица, те пред њих:

– Ама, Ђуро, бога ти, привикниде ти оном Радовандери – нек ме се окани једном!

– Шта, зар ти опет не да с миром? – упита Спасоје.

– Не могу никуд да се макнем од њега! Као да га сам ђаво нанесе – куд год пођем, јали ће ме срести, ја стићи... Сад, баш пред вама, хтела сам га мотиком међ оба ока... Ја копам, а он ти се однекуд привулао и наднео над плот, па тек стаде зановетати којешта...

– А, ваља то јавити кмету – рећи ће Ђура.

– То је већ и сувише.

– Није вајде, Ђуро, ја ти кажем – прихвати Спасоје. – Него хајде да ми њега издеветамо... то ће бити боље. А да га тужиш, није вајде, нити он мари што, па ће после још горе...

– Није, вала, вајде ни деветати га – рече Ђура. – Већ неколико пута лемали су га људи као вола, па ништа... Ваљало би њега како друкчије заварчити.

– А чекај ти, знам шта ћемо – поче Спасоје – па прсну у смех.

– Шта? – упита Ђура.

Спасоје се смеје једнако и све више.

– Шта ти је, море? Кажи, шта ћемо...

– Нека стоји, казаћу ти после – рече Спасоје прекидајући смехом.

Повуче Ђуру за рукав, изиђоше оба на страну и почеше нешто шаптати. На то се и Ђура поче смејати – обојицу сузе облише од смеха.

– Одиде амо, Марице! – зовну Ђура своју сестру.

И оба брата шапташе јој нешто, шапташе па рекоше:

– Али тако му реци „биће у механи” – знаш!

– Баш сте ђаволи! – рече она и оде да послује нешто по кући.

Ђура и Спасоје узеше секиру, сврдао и макљу, па замакоше, смејући се, навише у осоје.

*

Било је већ око заранка. Сима претурио две празне вреће преко рамена, па се упутио од куће Ракине навише поред школе. Чује у авлији школској дреку и смех дечји, па се надвири да види шта је то. Кад има шта видети! Ђаци ударили учитељевоу ћурану малу рогу на врат. Сиромах ћуран запурио се, мучио се да смакне, па све отреса врат и брбља, а рога се окреће унаоколо... Ђурке се слетеле, па пућкају и кљују у рогу – хоће да му скину, али све промашују те мимо рогу ћурана у го врат. Кад му, ваљда, додија мука, а он ти заокupi ћурке тући, оне опет њега... Деца ударила у алакање и у смех, да се поизврћу. И Сима се стаде смејати. Док наједанпут прснуше ђаци куд који – само остаде на чистини она гомила ћурака; ухватила се, па се претура. Обре се на један мах учитељ, здепана нека људескара с постриженим брковима и богињавим лицем; некакву сингаву капутину претурио преко рамена, а раздрљио се. Ухватио ћурана, и, псујући као кочијаш, скиде му рогу, па се размлата оном капутином и растера ћурке, те се тако смири та галама.

Мало после, а стаде врисак деце у школи; прут само пуца, а учитељ се дере:

– Обешењаци! Магарци једни! Зар да ми живину поморите! Штрангови једни!

– Море не удри ту децу! – викну неколико пута Сима, и жао му беше ђака што их учитељ онако душмански млати, па опучи навише к осоју да обиђе крчевину.

Кад тамо, а Ђура и Спасоје дељају некакво дрво и граде нешто. Нешто мере један другоме врат ивером, па опет мере на ономе дрвету, а смеју се да попуцају од смеха. Сима хајде те к њима:

– Шта ви то дељате?

Они се згледаше, па се мало насмехнуше. Ђура одговори:

– Ево градимо рогу; хоћемо да ударимо на једнога брва. Чини нам зијан – па се опет осмехну и погледа испод ока у Спасоја.

– Богме, то није рога него читава руда! – рече Сима загледајући је. – Не може то ниједан во у нашем селу понети.

– Има један те ће моћи – прихвати Спасоје.

– Голем је зијанћар – рече Ђура – па му ваља подобру ударити. Ако буде голема, ласно је пократити... А откле ти с тим врећама?

– Та однесох оном угурсузу потру – (Ту се Ђура и Спасоје опет згледаше и осмехнуше.) – Хтеде ми очи ископати. Једнако чангриза... Вала да ми хоће пасти шака да му вратим зајам – волео бих него бог зна шта!...

– А не брини се, може ти ласно и пасти – рећи ће Спасоје.

Сима спусти врећу на један камен, па седе и поче:

– Ударих на школу, па хтедох пући од смеха оној врашкој деци... Е баш су ђаволи! Ухватили учитељевог ћурана, набили му рогу, па ти се ту дигао читав урнебес!

– Ђаволи деца! – рече Ђура, осмехну се и махну руком.

– Кад ево ти учитеља, па удри! Стоји писка јадне деце!

– Гад! – рећи ће Спасоје. – Као да није био никад дете, никад се није играо!

– Ово дана, како оно заповеди кмет – рећи ће Ђура – куд се год макнеш, све људи граде роге...

– Ја збиља! И ја то хтедох рећи – потврди Сима.

– Зато су је ђаци и ударили учитељеву ћурану... Виде где се удара на стоку, па хајд' и ми, вели, на ћурке – рече Спасоје и прислони већ готову рогу уз један грм. – Е хоћемо ли кући? Сад ће и мрак. Хајде и ти, Симо, ако ћеш наниже.

И сва три пођоше низ осоје.

Сима се одвоји те оде својој кући, а Спасоје и Ђура упутише се својим вратницама.

– Ама, да ли ће он одиста доћи? – упита Ђура.

– Неће ја! Зар ти не знаш њега?

– Ао, ја поганог гривоње, јади га знали!... Него шта велиш? Хоћемо ли га заварчити?